

DE ENGELSCHEN KRONINGSJUWEELEN IN DE ROTTERDAMSCHEN BANK VAN LEENING,

DOOR MR. F. C. KOCH.

Den 12den Mei 1641 huwde de zoon van Frederik Hendrik en Amalia van Solms met Maria Stuart, dochter van Karel I, Koning van Engeland. De jonge Prins Willem moest, wegens den al te jeugdigen leeftijd zijner echtgenoot, alleen uit Engeland naar de Nederlanden terugkeeren en eerst later zou vastgesteld worden, wanneer de Prinses hem zou volgen. De inmiddels in Engeland uitgebroken onlusten brachten in dit plan verandering; 1 Maart 1642 deelde de Engelsche Resident in Den Haag aan Hunne Hoog Mogenden mede, dat de Koning van Engeland, om de groote genegenheid en achting, die hij dezen Staat toedroeg, te toonen, besloten had zijn dochter vergezeld door de Koningin, over te zenden.

De Koning had alle reden de Koningin uit Engeland te verwijderen op een tijdstip, dat hij zelf Londen moest verlaten; tevens koesterde hij de hoop, dat zijn Gemalin, de dochter van Hendrik IV, Koning van Frankrijk, er in zou slagen, van den Stadhouder officieren, soldaten, geschut, munitie, benevens geld te krijgen om hem in staat te stellen den strijd tegen zijn Parlement te voeren; Koningin Henrietta Maria nam ook vele kostbaarheden, waaronder eenige kroonjuweelen, mede ten einde die in Holland te verkoopen of te beleenen.

Met de financiën van den Stadhouder was het op dit tijdstip, blijkens een brief van zijn thesaurier, Thymon van Volbergen, aan den secretaris van den Prins, Constantijn Huygens, niet schitterend gesteld; in 1641 waren de inkomsten onvoldoende geweest tot dekking der uitgaven. Zoo moesten er nog betaald worden een ameublement en een karos te Parijs gekocht, zilveren vaatwerk, een groote diamant met vier gouden kettingen en nog aan kosten voor de hofhouding een som van 118953 gulden, te zamen 185322 gulden. Onder de onbetaalde extra-posten over 1641 worden, als uitgaven ter gelegenheid van het huwelijk van zijn zoon gedaan, nog genoemd een groote diamant, een „coffer van fijn goud", juweelen, een kuras voor den Prins van Wales, een karos voor de Koningin van Engeland, een gouden bekken en lampet en tot slot juweelen voor de gravin van Osborne, uit makende een totaal bedrag van 149881 gulden. Het geheele tekort bedroeg derhalve 335203 gulden, waartegenover slechts 70000 gulden stonden, die de Staten van Holland den Stadhouder op zijn militair tractement schuldig waren.

Het schijnt dan ook, dat Prins Frederik Hendrik liever gezien had, wegens de groote kosten die de overkomst der Koningin zoude veroorzaken, dat Hare Majesteit in Engeland ware gebleven; tenminste, hetgeen Johannes Polyander van Kerckhoven, Heer van Heenvliet, Opperhoutvester van Holland en West-Friesland, die als vertrouwde van den Stadhouder met zijn Engelsche gemalin tot het afhalen der Prinses naar Engeland gegaan was, in zijn schrijven van 18 Februari 1642 mededeelt, klinkt als een verontschuldiging, dat hij het medekomen der Koningin niet heeft kunnen verhinderen. De Koningin had aan het slot van hun gesprek over die zaak gezegd: „Je scay et suis assureé que je serai le bienvenu car leurs A. A. l'année passée me l'ont escrit et aussi les Etats". Verder voegde Heenvliet er nog de mededeeling bij, dat de Fransche Gezant te Londen de Koningin had willen overhalen om liever naar Frankrijk te gaan, waarop de Koningin geantwoord had, dat zij haar dochter zelf zou wegbrengen, daar zij van niemand meer bewijzen van genegenheid ontvangen had dan van den Stadhouder en Zijn Gemalin. De Prins toonde zich evenwel in zijn brieven aan Joachimi, Gezant der Staten in Engeland, en aan Heenvliet zeer verheugd over de overkomst Zijner schoondochter en liet ook de Koningin verzekeren, „que ce n'est pas moy seulement que ceste bonne nouvelle a resjouy, mais que tout cest Estat icy en tesmoigne un extreme contentement".

Tromp werd met eenige orlogsschepen naar Dover gezonden om de Koningin en de Prinses over te voeren; den 10den Maart landden de beide Vorstinnen te Hellevoetsluis en den 11den Maart kwamen zij in Den Haag aan, begeleid door een deputatie uit de Staten-Generaal, die het hooge gezelschap reeds in Hellevoetsluis gecompimenteerd had.

De Hoog Mogenden zorgden er voor, dat de Koningin en de Prinses met hun gevolg van 380 personen gedurende den tocht heerlijk en magnifiek onthaald werden en bekostigden bovendien het onderhoud van het geheele gezelschap tot den 18den Maart. Van af dien dag kwam het onderhoud geheel ten laste van den Prins van Oranje. De Koningin en de Prinses werden ondergebracht in het Hof van Zijne Hoogheid in het Noordeinde, waar de Staten-Generaal en de Staten van Holland en corps hun opwachting kwamen maken; de raadpensionaris Cats voerde bij die gelegenheid het woord.

Nauwelijks aangekomen begon de Koningin met den Stadhouder onderhandelingen over het verleenen van onderstand aan haren Gemaal; uit de brieven der Koningin blijkt, dat zij haar best deed den Prins te bewegen aan den Koning geld voor te schieten. Den Prins van Oranje noemt zij in die brieven „une personne malaysée a engager”; desniettegenstaande hoopte zij te slagen, want „les interets ont de grands pouvoirs”. Met het verkrijgen van geld door het verkoopen of beleenen der door de Koningin medegebrachte juweelen ging het evenmin al te best. Van de grootere stukken was men in Holland niet gediend en slechts de kleinere was men bereid te koopen of daarop geld te geven. Intusschen deed zich ook hierbij een moeilijkheid voor, daar uit Londen was bericht, dat de Koningin de juweelen heimelijk en tegen den wil des Konings medegenomen had. Gelukkig was de Koningin in het bezit eener door den Koning geteekende volmacht, waardoor de kooplustigen gerust gesteld werden. Wij vinden niet vermeld, aan welke kooplieden deze kleinere juweelen verkocht werden; uit de correspondentie van Koning en Koningin blijkt, dat zich onder de verkochte juweelen des Konings paarden, knoopen en de kleine ketting der Koningin bevonden; onder de beleende juweelen noemde de Koningin haar groote ketting en een kruis, afkomstig van hare moeder Maria de Medicis. Ook waren er personen naar Antwerpen en Denemarken gezonden ten einde te trachten, daar de grootere juweelen te beleenen of te verkoopen; dit mocht echter niet gelukken. In het begin van Juni begaf zich de Koningin naar het legerkamp te Voorn in Noord-Brabant om in eigen persoon de onderhandelingen met den Prins, die tot nog toe door Lord Digby en een zekeren Murray gevoerd waren, voort te zetten. De Prins reisde haar tot Buren tegemoet, waar hij zelf in het huis van den drossaart afstapte en het kasteel aan de Koningin en haar gevolg overliet, die het geheele gebouw tot den nok vulden. De Prins had de schipbrug van Nijmegen de Waal af doen voeren en ook kleinere bruggen over Linge en Maas doen leggen ter vergemakkelijking van de reis der Koningin. 3 Juni kwam Hare Majesteit in het kamp aan en den volgenden dag organiseerde de Prins voor haar een groote revue van het leger. De Koningin verliet het legerkamp zeer tevreden over hetgeen zij van den Stadhouder gedaan gekregen had. Deze had namelijk uit zijn leger Engelsche officieren en ingenieurs afgestaan en last gegeven, dat men aan Hare Majesteit eenige kanonnen zou leveren.

De onderhandelingen over verderen onderstand voor den Koning werden na het bezoek der Koningin voortgezet door Lord Jermyn en den reeds genoemden heer Murray, dien Huygens „un étrange negociateur et en un mot brutal et rogue, comme un bedchamberman” noemt. Murray had een memorie in handen van 's Prinsens secretaris gesteld. Het antwoord op deze memorie viel niet naar den wensch der Koningin uit. Over de juweelen werd in deze memorie ook gesproken en het antwoord te dezer zake luidde, dat de Prins niet anders doen kon, „que de recommander cette affaire”.

Intusschen waren er brieven van Joachimi, den Gezant der Staten in Engeland, aangekomen, waarin hij berichtte, dat leden van het Parlement, hetwelk sinds Juni 1642 met den Koning in oorlog was, bij hem geklaagd hadden, dat de Koningin wapenen en munitie aangeschaft had, in verband waarmede zij de hoop uitspraken, dat de Staten den uitvoer van het oorlogstuig en den verkoop en de beleening der Kroonjuweelen niet zouden toestaan 1).

1) De Admiraliteit van de Maze gedoogde oogluikend den uitvoer van oorlogstuig onder den naam van John Quarles, een Engelsch koopman te Rotterdam, die in de jaren 1641 - 1644 herhaaldelijk oorlogsbehoeften voor den dienst der Koninklijke Majesteit naar Ierland en Engeland zond.

Zoozeer de Koningin over de genegenheid en bereidwilligheid van den Stadhouder en zijn Gemalin tevreden was, zoo weinig was zij het over de Staten-Generaal en de Staten van Holland, die herhaaldelijk maatregelen namen om het vertrek van schepen met oorlogstuig, officieren en soldaten, voor den Koning bestemd, te beletten. De Staten werden daartoe aangezet door den Gezant van wege het Parlement, Strickland, die in den zomer van 1642 in ons land gekomen en door de Staten ontvangen was, tot groot misnoegen der Koningin. De weinige genegenheid der Staten, om de Koningin ter wille te zijn, kwam vooral voort uit de streng Katholieke opvattingen en levenswijze zoowel der Koningin als van verschillende leden harer hofhouding. Bovendien was het gedrag der heeren van haar gevolg zeer geschikt om de bevolking te ontstemmen. Zoo is in de brieven van Daniel le Leu de Wilhem, Raad van den Prins van Oranje, en van Johan de Knuyt, Vertegenwoordiger van den Prins in Zeeland, aan den secretaris Huygens een verhaal bewaard, hoe eenige Engelsche Edelen van het gevolg in een karos tusschen Rijswijk en Voorburg zonder eenig kleedingstuk aan uit rijden gingen, terwijl eenige van hen eveneens geheel naakt op de paarden zaten, ieder met een ontbloot zwaard in de hand.

In Juli kon de Koningin aan den Koning schrijven, dat de Prins haar een som van 300000 gulden beloofd had. De Koningin was daarover zeer verheugd, al moest zij naar haar meening met minstens 800000 gulden terugkeeren. Heenvliet had den 11den Juli aan den Prins geschreven, dat de Koningin bevende „et demandant si pitoyablement" met hem over deze zaak gesproken had, dat hij er nog „trouble" van was. De Prins verklaarde zich in antwoord op den brief van Heenvliet ook bereid de Koningin bij haar pogingen, om geld op de medegebrachte juweelen op te nemen, op alle mogelijke wijze te steunen; in ditzelfde schrijven berichtte de Prins, dat hij zijn thesaurier Volbergen belast had met het negotieeren van de hierboven genoemde 300000 gulden. Volbergen slaagde met het opnemen van die 300000 gulden niet direct; de Amsterdamsche kooplieden eischten den penning zestien ($6\frac{1}{4}$ %) en bovendien nog speciale zekerheid; eindelijk gelukte het hem 100000 gulden van den Amsterdamschen bankier Bartolotti te leenen. Ook de andere 200000 gulden slaagde hij er in op te nemen, zoodat Volbergen op 6 September 1642 aan Huygens kon schrijven, dat hij van de nog ontbrekende 200000 gulden er 150000 bijeen gebracht had en dat hij de volgende week de resteerende 50000 gulden zou krijgen.

Inmiddels was de Koningin met het beleenen der grootere juweelen niets verder gekomen- De kennisgeving van den Engelschen Parlementsgezant alhier, dat het Parlement het vervreemden en verpanden der Kroonjuweelen verboden had, maakte het nog moeilijker op deze juweelen geld op te nemen. In de Archives de la Maison d' Orange-Nassau komt als bijlage bij een brief van Heenvliet aan den Stadhouder van 24 Juli 1642, de volgende lijst der juweelen voor:

Rubis.		
Le grand collier des rubis avecq des perles dernièrement rachette pour (Mais prisé à un million)	f	300.000,-
La chayne des rubis avecq des perles	f	100.000,-
Les trois soers avecq deux perles	f	60.000,-
Les deux rubis	f	30.000,-
	f	490.000,-
Diamans.		
Les fosset appelé la cité	f	80.000,-
Le pendant d'iceluy	f	40.000,-
Le grand poinçon fosset	f	60.000,-
Le grande table	f	80.000,-
La belle table et l'ancre	f	50.000,-
Les deux longues tables	f	30.000,-
Quatre diamans á pointe	f	120.000,-
	f	460.000,-
Perles		
Une chayne de 420 a 400 gl. La pièce pesant 16 grains la pièce, et en tout pesant 11 onces	f	160.000,-
Une aultre de 523 en 160(?) la pièce pesant 9 grains 3/4 la pièce et tout pesant 8 onces et 1/2	f	93.780,-
Une autre de 886 a 70(?) la pièce pesant 7 grains et 1/2 la pièce et en tout pesant 11 onces	f	61620,-
	f	315.300,-
Rubes	f	490.000,-
Diamans	f	460.000,-
Perles	f	315.300,-
Totaal	f	1.265.300,-

De Prins verleende ook ditmaal weer zijn bijstand en belastte zijn theaurier Volbergen met het beleenen van deze juwelen, terwijl hij aan Heenvliet verlof gaf zijn naam te gebruiken en te Amsterdam te zeggen, dat de juweelen hem toebehoorden. Hij wilde van zijn kant alles doen „plus tost que de veoir la Reine frustrée de ce contentement qu'elle tesmoigne désirer si fort." De Prins drukte zich zelfs zoo uit: „quant a moy, si on trouve que j'y puisse quelque chose de mon costé, la Reine se peut asseurer que je m'y employeray avec tout ce qui se peut de soin et de passion". De kosten der hofhouding van den Stadhouder waren tijdens het verblijf der Engelsche gasten zoo gestegen, dat Heenvliet den 13den September 1642 den Prins voorstelde, om met goedkeuring der Koningin de Engelsche heeren en hof juffers in geld te betalen. De heeren zouden hetzelfde tractement krijgen als de edellieden van den Prins en de hof juffers ongeveer hetzelfde; zij vroegen „60 pieces monnaye d'Angleterre et feu de chandelles". De Prinses van Oranje wilde hun nog iets meer geven en zelfs dan nog - zoo gaat Heenvliet in zijn schrijven door - „ce sera une grandissime décharge et selon la calculation de Messieurs les thresorier, greffier et controlleur de V. A. profitera plusque la moitié et, ce qui ne sera peu, c'est que par la on fera cesser leurs continuelles plaintes et importunités". Bij het aanbreken van het herfstgetijde betrok het Staatsche leger de winterkwartieren en begaf de Stadhouder met zijn gevolg zich naar Den Haag. Van af dit tijdstip houdt de corresponctie tusschen de personen in het leger en die in Den Haag op en ontbreken derhalve brieven, die ons zouden kunnen inlichten, over hetgeen er verder met de Koningin van Engeland gebeurde en over de moeite, die Volbergen zich gaf om de juweelen beleend te krijgen.

Volbergen heeft vermoedelijk eerst getracht te Amsterdam de juweelen te beleenen en is daar niet in geslaagd. Aitzema citeert in zijn „Saken van Staet en Oorlogh" een ongedateerden onderschepten brief van de Koningin aan den Koning, waarin zij mededeelt, dat „de cleynodiën van de Croon tot de tegenwoordige geltleeningen sijn verpant aan eenige Joden tot Amsterdam"; blijkbaar heeft dit betrekking op de persoonlijke juweelen van Koning en Koningin en niet op de grootere stukken, waarvan de opgave in de Archives voorkomt. Een aanteekening in Aitzema met enkele akten, die bewaard zijn gebleven in het Rotterdamsche Gemeente-Archief, stellen ons in staat het verloop der zaak na te gaan. Aitzema schrijft hierover het volgende: „De Coninginne, nadat hefpublyck defrayement ophield, dede aen een ende ander haer Juwelen toonen, die begroet werden op eenige millioenen soeckende deselve te engageren ende een notable somme penningen daerop te negotieren tot subsidie van den Koningh. Hoewel die van 't Parlement deden waerschouwen, dattet Juweelen waren van de Croone ende noch by haer noch by den Coning niet konden worden verpant Echter hebben die van de bank van Leeningh tot Rotterdam omtrent een half millioen op de selve gedaen die, namaels verkocht, bevonden wierden veel min waert te sijn, so dat daerop merckelijck is verlooren ende des Prinsen Tresorier, voor zijn particulier noch daerenboven borge blijvende, wiert daarover seer geincommodeert". Ook uit een drietal Rotterdamsche akten vernemen wij, dat Volbergen met de beleening der juweelen te Rotterdam geslaagd is, zonder dat ons evenwel blijkt, op welke wijze de thesaurier aanraking heeft gekregen met de Rotterdamsche regeering en de Commissarissen van de Rotterdamsche Stads-Bank van Leening, die de kostbare panden in hun Bank in beleening namen 1). Bij deze verpanding, die in drie contracten geregeld werd, traden als partijen op de thesaurier Volbergen aan de eene en de Rotterdamsche burgemeesters Willem van Couwenhoven en Johan van Berckel benevens Commissarissen der Leenbank aan de andere zijde. Volbergen werd bij het voeren der onderhandelingen terzijde gestaan door den Heer van Heenvliet als vertrouwensman van den Stadhouder.

Volgens den tekst der contracten, die onderscheidenlijk 10 en 29 November 1642 en 10 Januari 1643 ondertekend werden, handelde Volbergen in deze zaak voor zich zelf en niet als gemachtigde der Engelsche Koningin. De tresorier was zeer bemiddeld; zijn vermogen werd in 1627 op 200000 gulden aangeslagen 2).

1) De oorspronkelijke stukken bevinden zich thans in de Bibliotheek van Handschriften No. 627. Afschriften er van in het Register „Miscellanea" fol. 359 Archief Rotterdam. 2) Zie: Kohier van den vijf honderdsten Penning. Jaarboek Die Haghe 1914 fol. 56.

De bedragen, die door Volbergen van de stad Rotterdam te leen werden ontvangen, bedroegen in totaal 400000 gulden, verdeeld over twee beleeningen van 150000 en een van 100000 gulden. Volbergen verbond bij deze contracten zijn persoon en goederen, zoowel voor de hoofdsom als voor de interessen; de laatste bedroegen voor de eerste beleening 7 % en voor de beide latere 8 %.

De in pand gegeven juweelen waren de volgende:

11 hang paarlen wegende 240 caraat	f	50.000,-
28 ronde paarlen	f	60.000,-
Een ketting met 280 diamanten	f	40.000,-
Een diamanten tafel van 30 caraat	f	150.000,-
8 snoeren paarlen	f	77.150,-
Een diamanten tafel	f	150.000,-
3 robijnen	f	34.000,-
2 hang pendants wegende 28 1/2 caraat	f	28.000,-
2 pendants à jour 9 1/2 caraat	f	5.000,-
7 punten in cassen	f	9.000,-
9 tafels in cassen	f	1.800,-
Een diamanten tafel 36 caraat	f	75.000,-
3 robijnen Baley's	f	36.000,-
Een diamanten punt	f	40.000,-
4 paarlen	f	12.000,-
2 diamanten punten	f	46.000,-
Totale Taxatie	f	813.950,-

De 400000 caroli guldens zouden uitbetaald worden „in harden silveren gancbaere speciën daer met de restitutie insgelijcx sal mogen volstaen." Verder werd gestipuleerd „dat de voorsz. juweelen sullen mogen blijven in banco geëngageert ende verbonden den tijt van ses eerstcomende ende achtereenvolgende jaeren sonder dat de selve volgens t' octroy van de Banck sullen mogen werden veralieneert ofte vercoft, mits dat de interessen ten verschijndage jaerlijcx precys sullen moeten werden versocht ende betaelt bij de voorsz. Thesaurier-Generael, die hem daarvoorn insgelijcx verbint ende verobligeert. Ingevallen de voorsz. juweelen t'eijnde de voorn, ses jaeren niet en zouden werden uit de bank geredimeert ende gelost, in sulcken gevalle sullen de voorsz. juweelen subject werden t'recht van de Banck nopende de vercoopinge ofte veralienatie, ten waere op naerder instantie ende versouck van den eygenaer der juweelen bij de Heeren Burgemeesteren ende Commissarissen van de bank sulcx mogt werden geacordeert, welke de volcomen dispositie daarvan aan hun behouden ende reserveeren."

Zoo was dan de Koningin, dank zij Volbergen's hulp, eindelijk geslaagd in hare plannen en kon zij over haar vertrek gaan denken ; zij had reeds in October 1642 aan de Staten-Generaal medegedeeld, dat zij van zins was ten allereerste af te reizen, doch had nadien tot in Januari 1643 over haar vertrek het stilzwijgen bewaard. Het voornemen der Koningin, in October te kennen gegeven, veroorzaakte een verschil van meening tusschen Holland en de andere provinciën over het aantal schepen, dat de Koningin naar Engeland zou terugvoeren en over het geschenk, dat bij die gelegenheid zou worden aangeboden. Holland wilde eerst niet er in toestemmen, dat men de Koningin „op het eerlijkst en heerlijkst zou dimitteeren," zooals de overige provinciën, wijzende op de verdiensten van den vader der Koningin, Hendrik IV van Frankrijk, jegens den Staat, wilden doen, maar moest ten slotte toch toegeven.

Vermoedelijk is er in den loop van den winter van 1642 op 1643 door den Stadhouder en zijn Gemalin alles gedaan, om de Koningin te vermaken en bezig te houden. Zoo deelt Aitzema mede, dat in de maand November in de groote zaal van het Binnenhof een heerlijk ballet ter eere der Koningin gedanst werd.

In Januari 1643 werd het eindelijk ernst met de voorbereidselen voor het vertrek der Koningin. Tromp was den 12den dier maand met eenige oorlogsschepen voor Scheveningen verschenen en bleef voor de kust kruisen, teneinde de Koningin dadelijk aan boord te kunnen nemen. 25 Januari namen de Staten-Generaal van Hare Majessteit afscheid; de raadpensionaris Cats hield weer een rede en Hunne

Hoog Mogenden boden de Koningin 50000 gulden benevens een gouden doos ter waarde van 2000 Hongaarsche dukaten aan.

Den 29sten Januari scheepde de Koningin zich in, tot op het strand door een deputatie van de Staten-Generaal uitgeleid; eerst den 2den Februari 1643 staken de schepen in zee. Op de vraag van Tromp, hoe hij handelen moest, als hij door de schepen van het Parlement werd lastig gevallen, gaven de Staten geen beslist antwoord, doch bepaalden zich er toe hem te wijzen op zijn vroegere instructies, waarin hij wel bescheid op zijn vraag zou vinden, met andere woorden: zij lieten de zaak aan zijn beleid over; gelukkig stond Tromp op zeer goeden voet met den Parlements-admiraal, den Graaf van Warwick.

Met den overtocht ging het niet naar wensch; de schepen werden door een feilen storm beloopt en uit elkaar geslagen en den 11den Februari 1643 bevond de Koningin zich weer voor Scheveningen. Tromp had haar wel verzocht nog een paar dagen geduld te hebben, daar hij haar dan zeker te Newcastle aan land zou kunnen brengen, maar op het smeeken van de Koningin en hare dames was hij naar de Hollandsche kust teruggekeerd. Van den moed der Koningin gedurende dezen storm, bij Engelsche en Fransche schrijvers vermeld, blijkt uit de Hollandsche bronnen niets. Wel vernemen wij uit een harer eigen brieven, dat zij steeds doodsbang voor de zee was.

Zoo stond dan de Koningin weer op Hollandschen bodem. Het zou evenwel niet voor langen tijd zijn, daar zij verklaarde met den eersten goeden wind te willen vertrekken. Op 26 Februari had de tweede afreis plaats en ditmaal kwam de Koningin behouden in Engeland aan. Zij had haar doel bereikt: Aitzema schat de som door haar medegenomen op 700 a 800000 gulden, welk bedrag geheel overeenkomt met de te voren genoemde bedragen, namelijk:

Van den Prins	f	300.000,-
Van de Stad Rotterdam	f	400.000,-
Van de Staten-Generaal	f	50.000,-
Te zamen	f	750.000,-

Voor Volbergen kwam het er thans op aan, tijdens den duur der leening de interessen aan de Stad Rotterdam te betalen; van het Engelsche hof kostte het de grootste moeite geld los te krijgen; uit de definitieve afrekening der Stad Rotterdam met zijn erfgenamen blijkt, dat hij na het jaar 1645 de rente niet geregeld meer heeft kunnen betalen. In het begin van 1648 slaagde hij er nog driemaal in een som van 10000 gulden in handen te krijgen, ten einde aan zijn verplichtingen te voldoen.

Door de Rotterdamsche Vroedschap was reeds in de vergadering van 7 November 1644, dus kort na het bekend worden van de eerste nederlagen des Konings, het besluit genomen de vroedschappen Sonnemans en Du Bois te committeeren om den thesaurier Volbergen aan te spreken over de betaling der rente en hem tevens te dreigen met het opzeggen der beleeningen. Op 13 Maart 1645 beraadslaagde de Vroedschap, of de Stad 12000 gulden in goud - en niet in zilver, zooals contractueel gestipuleerd was - voor de betaling der rente van Volbergen zou aannemen; het einde van het overleg was, dat men de gouden munt in ontvangst nam.

In het Rotterdamsche archief is slechts één stuk bewaard, dat ons inlichten kan over hetgeen er tusschen de jaren 1645 en 1649 door de regeering van Rotterdam gedaan is, om betaling der hoofdsom en der interessen te verkrijgen; het is een schrijven aan de Stad Rotterdam van Prins Willem II uit 's Gravenhage van 31 December 1647 luidende als volgt: 1)

1) De oorspronkelijke brief bevindt zich in de Bibliotheek van Handschriften No. 627. Een afschrift ervan bevindt zich in het Register „Miscellanea” fol. 397.

„Edele Erntfeste, wijze, discrete, bijzondere goede Vrunden Alsoo in de maanden van November 1642 ende January 1643 bij Haere Majesteyt van Groot Bretagnen uyt de Banck van Leeninge aldaer op interest is gelicht de somme van vier hondert duysent Carolys guldens, waer voren tot versekeringe ende onderpanden in de voorn. Banck van Leening zijn gestelt eenige notable partijen van juweelen waerdich, volgens de estimatie bij juweliers daer van gedaen, over de acht hondert duysent Carolys guldens, alles uytwijzende de obligatien daer van gepasseert, waer van oock by Haere Majesteyt precys de interesten op haer tijdt zijn betaelt door handen van den gewezenen tresoirier generael van Hoogloffelijker Memorie onzen Heer ende Vader, Thyman van Volbergen, behalven het jaer verschenen in Januario laetstleden ende nu het loopende jaer, twelck mede ten deele is verschenen ende noch verschijnen zal in Januario toecomende, Sijnde Haere Majest. verhindert geweest door haere opgecomene ongelegentheydt totte betalinge vandien mede Soodanigen prompte ordre te stellen als wel de conditien sijn vereysshende. Den voorn. Thyman van Volbergen Ons heeft verthoont sekere missive ofte insinuatie bij U. E. aen denselven gedaen in date 16de deser omme binnen sekere corten tijdt de interesten te versorgen ofte dat U. E. anders op sijn persoon ende goederen, midtsgaders op de juweelen soodanich willen procederen, als de contracten sijn medebrengeende, soo hebben wij U. E. bij dezen wel vrundtlijck willen versoucken met de voorn, procedueren soo jegens den voorn. Volbergen, als mette vercoopinge der juweelen noch te willen supercederen voor den tijdt van dry off vier maanden, alsoo wij sekere kennisse hebben van de debvoiren, die bij Haere Majesteyt daertoe werden gedaen, ende dienvolgende niet en twijffelen off U. E. en sullen binnen corten tijdt dienaengaende volcomen satisfactie ende contentement ontfangen, waermede ons vruntschap zal geschieden, die wij wederom jegens deselve bij alle occasiën sullen trachten te erkennen. Wij zullen ons daer toe verlaten ende U. E. hiermede Edele, Erntfeste, wijze discrete bijzondere goede vrunden in de bescherminge van Godt Almachtich bevelen, 's Gravenhage den lesten December 1647 U. E. goetwillige Vrundt (w. g.) G. D' ORANGE.

Eerst den 18den Juni 1649 werd in de Vroedschap de zaak Volbergen wederom ter sprake gebracht. Daar alle aanmaningen van de commissarissen der Leenbank tot betaling der interesten zonder eenig succes gebleven waren en de zesjarige leeningtermijn was afgelopen, besloot men thans tot den verkoop der beleende juweelen over te gaan.

Nogmaals gelukte het Volbergen van den Burgemeester Besemer veertien dagen uitstel van den verkoop te verkrijgen; deze korte tijd van uitstel was echter niet voldoende tot het bijeenbrengen der benoodigde gelden; wel kon hij in de maand Augustus aan de Regeering der Stad in plaats van contanten vier robijnen aanbieden, die volgens taxatie 30000,- gulden waard waren; doch dit aanbod werd niet aangenomen. In de vergadering der Vroedschap van den 13den September viel eindelijk het onherroepelijk besluit tot den verkoop der juweelen. Drie leden uit de Vroedschap zouden met de Burgemeesters en Commissarissen der Leenbank „besoigneeren op 't instellen van de Billietten, die al omme gesonden sullen worden in Vrankrijk, Duytsland, Venetien ende Italien." Voor de onderhandelingen met Volbergen werden aangewezen de Vroedschappen Sonnemans, Couwenhoven, VanBerckel en Van der Meijden; de eerste twee heeren werden met 1 Burgemeester en Commissarissen den verkoop gecommitteerd. Nadat het advies der stadsadvocaten was ingewonnen en deze in gunstigen zin hadden geadviseerd, werd de vercooping op Februari 1650 bepaald, welk besluit Volbergen in zijn woning door een Haagschen notaris werd aangezegd. De uitslag der op 1, 2 en 3 Februari 1650 gehouden vercooping was, dat een gedeelte der juweelen tot een bedrag van 141750 gulden verkocht werd; de voor dit bedrag verkochte juweelen waren indertijd door de juweliers bij de beleening getaxeerd op 295950 gulden! Eenige der grootste stukken, namelijk 29 ronde paarlen, drie groote „diamanttaeffelen" en een juweel, bestaande uit drie robijnen, een diamanten punt en vier groote paarlen, werden opgehouden.

Onder de koopers kwamen voor verschillende juweliers, in Amsterdam en Den Haag woonachtig, en verder enkele vermogende Rotterdamsche kooplieden, te weten:

Vroedschap Andries Soury aan robijnen en diamanten . .	f	39.300,-
Vroedschap Mr. Cornelis Hartichsvelt aan diamanten . . .	f	2.025,-
Vroedschap Paulus Verschueren	f	695,-
Mr. Johan van Driel, brouwer in de Roode Leeuw	f	407,-

De Vroedschap was, zooals zich denken laat, over den afloop der verkooping zeer ontevreden; het bedrag der onbetaalde interessen had de schuld zoo hoog opgevoerd, dat Volbergen, na den gehouden verkoop, aan de Stad nog 354850.- gulden schuldig bleef. Tot dekking van dit tekort had Rotterdam slechts de onverkocht gebleven juweelen en diamanten, en daarom besloot de Vroedschap, ten einde „nu de stad soo nae doenlijk buyten schaade te houden" met Volbergen te onderhandelen over de overname van zijn huis, staande in Den Haag in de Poten. De Stad stuitte hierbij evenwel op eene groote moeilijkheid: Volbergen had als thesaurier van Prins Frederik Hendrik zekerheid moeten stellen en daarvoor zijn huis verbonden; het afleggen der rekening over zijn thesauriersbeheer moest nog geschieden en het stond dus niet vast, of Volbergen al dan niet iets aan de erfgenamen van den Prins schuldig zou blijven. Rotterdam trachtte nu voorloopige overgifte van het huis te verkrijgen; mocht de ex-thesaurier hiertoe niet genegen zijn, dan zou de Stad ook op zijn andere goederen arrest leggen. Volbergen kwam spoedig daarop te overlijden. Tegen zijn erfgenamen, die den boedel onder benefice van inventaris aanvaardden, stelde de Stad Rotterdam een eisch in om overdracht van het huis te verkrijgen, welk proces de Stad in 1652 won, zoo dat Volbergen's huis met koetshuis, stalling, tuin, de goudleeren behangsels en tapisserieën in eigendom overging voor de som van 36000 gulden, die de Stad tegen hare vordering op Volbergen wilde compenseeren.

In de procedure voor het Hof hadden zich evenwel de Raden van den Prins van Oranje gevoegd, die voor de hypothecaire rechten van den Prins op Volbergen's huis opkwamen. Tusschen Rotterdam en de Raden van den Prins kwam het na verloop van eenigen tijd tot een tweede proces. Het was gebleken dat de erfgenamen van Volbergen wegens het thesauriersbeheer van hun vader 75000 gulden schuldig waren en de Raden begeerden dit bedrag op de opbrengst van Volbergen's huis te verhalen.

In de procedure, hierover aanhangig gemaakt voor het Hof, beweerde de Stad Rotterdam, dat zij een dergelijk optreden van de zijde der Raden eenigszins vreemd vond, aangezien de Stad tot de beleening was overgegaan onder de pressie van den Stadhouder, die zelfs de tweede beleening (van 29 November 1643) door den Heer van Heenvliet had doen sluiten. In de processtukken vinden wij dienaangaande van de zijde der Stad aangevoerd:

„dat het, met de aequiteyt ende rechtmatigheydt, niet en kan worden gecompasseert, dat syne Hoogheyde de tegenwoordige Heere Prince van Orange soude willen sustineeren, dat hij als crediteur van Volbergen op het provenu van de huysinge meer recht soude hebben, als d' impetranten met haer schuld, daarvan syne Hoogheyde selfs uyt den hoofde en als erfgenaam van wijlen den Heere Prince Frederic Henric syne Groot-Vader verstaen moet worden principale debiteur te syn, ende de voornoemde Volbergen inderdaad niet meer als interposita persona, die sich selven ende syne goederen by de voorsz. leeningen insgelycks heeft verbonden:

Sijnde de penningen by den voornoemden Volbergen van d'impetranten onder d'oppignoratie en de verpandinge van de juweelen opgenomen, effectivelyck gekomen ten proffyte ofte wel gestelt ter dispositie van welgemelte syne Hoogheyde Prince Frederic Henric, die de beleeninge principaliter heeft geconcerneert; zynde

het tweede contract van date den 29 November 1642 inderdaed gesloten by den Heere van Heenvliet, ende dat uyt den naam van Hooggemelte syne Hoogheyt Frederic Henric, by den wekken de selve Heere van Heenvliet, geduerende de onderhandeling is af ende aengegaen, om deszelfs intentie ende goetvinden omtrent de conditiën van de voorsz. beleeninge te verstaen.

Sulcx dat het de hartste saeck van de wereld soude zyn, dat de tegenwoordige Heere Prince van Orange niet en soude willen lijden, dat d' impetranten, uyt de goederen van den voornoemden Volbergen, wierden voldaan, ende dat wegens hun achterwesen, 't geen syne Hoogheyt selfs behoorde te betalen, als hem ten principale ende den voornoemden Volbergen niet anders als geinterponeerde persoon concernerende" 1).

1) *Advertisement van rechten door de Stad Rotterdam aan den Hoogen Raad overgelegd. Bibliotheek van Handschriften No. 627.*

Bij sententie van 1 Maart 1669 besliste het Hof dat Rotterdam de 36000 gulden zou hebben te betalen met 4 % rente 's jaars van af 1652; de uitspraak van het Hof werd bekrachtigd bij sententie van den Hoogen Raad van 14 November 1671. Eerst in 1675 had de definitieve eigendomsoverdracht van het huis aan de Stad plaats, nadat de hypotheek van den Prins van Oranje doorgehaald was.

Reeds bij Vroedschapsresolutie van 17 November 1654 was besloten het huis aan de Poten te bestemmen voor „de heeren van de Regeeringe die gecommiteerd zullen worden ter daghvaert, ofte andere Extraordinaris Gedeputeerden". Het huis werd dus Stadslogement der Stad Rotterdam en bleef dit tot het in 1806 aan het Rijk werd overgedragen, dat het nu als Ministerie van Oorlog gebruikt. Thans rest ons nog na te gaan, hetgeen er geschiedde met de nog onverkocht gebleven juweelen. In de vergadering van den 2den Mei 1650 besloot de Vroedschap op Dinsdag 23 Augustus, gedurende de kermis, de juweelen weer in veiling te brengen.

De uitslag dezer verkooping was als volgt:

De Stad Rotterdam kocht – op naam van vroedschap	f	66.000,-
Andries Soury - 1 groote diamanten tafel voor		
1 groote diamanten tafel voor	f	46.000,-
28 ronde parelen voor	f	46.000,-
1 groot juweel (drie groote robijnen, een grote diamant en vier parelen) voor	f	70.000,-
Willem Theunemans, koopman te Rotterdam,		
kocht een groote diamanten tafel voor	f	60.000,-
Totaal	f	288.000,-

Na afloop dezer verkooping werd met de erfgenamen van Volbergen de rekening opgemaakt, waaruit bleek, dat zij aan de Stad nog schuldig waren een som van 81751 gulden, terwijl Rotterdam bezwaard bleef met de ingekochte juweelen, die thans nog aan den man moesten worden gebracht. Het duurde tot 1659 voor de Stad erin geslaagd was al de juweelen van de hand te doen; de opbrengst der kostbaarheden, die in 1650 voor f 228.000 waren ingekocht, bedroeg f 185.500. Op de kleinoodiën werd derhalve nog een verlies geleden van f 42.500, en de beleening der Engelsche Koningsjuweelen in de Rotterdamsche Bank van Leening blijkt dus - gelijk reeds aan Aitzema bekend was - aan de Stad een aanmerkelijke schade te hebben berokkend.